

FARKAS GYÖNGYI

„Zimmer frei”

A Kádár-kori balatoni szobakiadások emlékezete

<https://doi.org/10.56944/multunk.2026.1.4>

A hatvanas évektől a rendszerváltásig a balatoni települések lakóinak egyik leggyakoribb jövedelemkiegészítő tevékenysége a nyári szobakiadás volt. A Kádár-korra jellemző alacsony kereseti viszonyok között, a könnyebb boldogulás reményében sokan vállalták a saját lakóterük – családi házuk, nyaralójuk, lakásuk – megosztásával járó kényelmetlenséget és a vendégfogadás jelentette többletmunkát. Számuk az idegenforgalom növekedésével rohamosan emelkedett.¹

A szervezett szobakiadásra vonatkozó statisztikai adatok szerint a szobákat idegenforgalmi hivatalok vagy utazási irodák² közvetítésével kiadó lakosok, nyaralótulajdonosok száma a Balaton-parti településeken 1960-ban még csak ezer körüli volt,³ 1970-ben már megközelítette a négyezret, 1980-ban pedig

¹ Az 1960-as évek előtt sem volt ismeretlen a szobakiadás jelensége a Balatonnál. A tömegturizmus előtt kialakult szobakiadási gyakorlatokról: SCHLEICHER Vera: *Kultúrfürdő. Kulturális kölcsönhatások a Balaton térségében 1822–1960*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2024. Lásd a *Szobakiadás* című fejezetet: 191–199.

² A hatvanas évek elején a Balatonnál még csak az IBUSZ és a Veszprém, illetve a Somogy megyei tanácsok felügyelete alatt működő megyei idegenforgalmi hivatalok foglalkoztak magánszemélyek szállásainak közvetítésével, úgynevezett „fizetővendég-szolgálattal”. 1969-ben csatlakozott hozzájuk a Cooptourist, a szövetkezetek utazási irodája, 1970-től pedig a Volántourist.

³ A szervezett szobakiadásra 1960-tól vannak statisztikai adatok, „fizetővendéglátás” címsor alatt. Az idegenforgalmi hivatalok és utazási irodák közvetítésével kiadott magánzállásokra vonatkozó első szabályozásra 1959-ben került sor. A miniszteri utasítás a szobák osztályba sorolásának kritériumait,

kis híján elérte a tízezret. A legtöbb szobakiadót 1983-ban tartották nyilván, ekkor tizennégyezren kötöttek szerződést idegenforgalmi hivattal vagy irodával a Balatonnál.⁴ Ennél azonban lényegesen többen foglalkoztak szobakiadással, mivel az idegenforgalmi statisztikák nem tartalmazzák azoknak az adatait, akik nem közvetett módon, hanem magánúton adtak ki szobát. A helyi tanácsai szervek, amelyeknek a feladata volt nyilvántartani és adózásra, valamint üdülöhelyi díj fizetésére rábírní ezeket a szobakiadókat, képtelenek voltak mindenkit „felderíteni”, ezért tömeges jelenlétük a balatoni szálláshelypiacon bár nyilvánvaló, de statisztikailag mérhetetlen volt. A nyolcvanas évek legelején készült becslések⁵ szerint a szobakiadóknak megközelítőleg csupán *egyötöde* volt „látható”, miközben hatalmas tömeget alkottak azok a vendégfogadók, akik többé-kevésbé rejtve maradtak a hivatalos szervek előtt.

A magán-szobakiadás „kifehérítését” célzó erőfeszítések arra irányultak, hogy a szállásadókat beterejlék az utazási irodák és idegenforgalmi hivatalok állami kontrollt jelentő felügyelete alá, hogy a kormányszatnak nagyobb rálátása és ráhatása legyen

---

az egyes szálláskategóriákban beszédhető díjakat, valamint a szerződő felek (iroda, szobakiadó, szállóvendég) jogait és kötelezettségeit tartalmazta. A közlekedési és postaügyi miniszter 30/1959. (Közl. Ért. 16.) K. P. M. számú utasítása a fizetővendéglátó szolgálat és az annak keretében szedhető díjak szabályozásáról. *Tanácsok közlönye*, 1959. július 22. 561–562.

⁴ Kereskedelmi szálláshelyek kapacitása (Egységek száma). *Idegenforgalmi Adattár 1958–1965*. KSH, Budapest, 1966. 152.; *Idegenforgalmi Statisztikai Adatok*, 1970. KSH, Budapest, 1971. 48; *Idegenforgalmi Évkönyv*, 1980. KSH, Budapest, 1981. 66.; *Idegenforgalmi Évkönyv*, 1985. KSH, Budapest, 1986. 89. A nyolcvanas évek közepétől fokozatos csökkenés, majd 1989-től jelentős visszaesés figyelhető meg: 1990-ben már csak nyolc és fél ezer magán-szobakiadót tartottak nyilván a Balatonnál. *Idegenforgalmi Évkönyv*, 1990. KSH, Budapest, 1991. 43.

⁵ GÁBOR B. István: A második („kiegészítő”, „kisegítő”) gazdaság fogalma, fejlődési tendenciái és a munkaerő-gazdálkodás. *Munkaügyi Szemle*, 1981/6. 49–53.; IMRE János: A fizetővendéglátás időszerű problémái. *Kereskedelmi Szemle*, 1981/12. 23–28. A becslések azon alapultak, hogy a Magyarországra érkező külföldiek az itt töltött vendégéjszakáknak csupán 20 százalékában (!) jelentek meg a nyilvántartott kereskedelmi szálláshelyeken (szálloda, kemping, turistaszálló, szervezett magánszállás). Az „elvező” külföldi vendégéjszakáknak csupán egy kis része lehetett barátoknál, rokonoknál ingyenesen eltöltött éjszaka, a többi magánúton kiadott szálláshelyeken történhetett.

az egyre szélesedő szállásadói magántevékenység alakulására, korlátozni tudják a magángazdaságból származó jövedelmeket, visszaszoríthatják a tiltott valutakereskedelmet, valamint szemmel tarthatják a tőkés országokból érkező „gyanús” turistákat.⁶ A szállásadók azonban anyagilag általában jobban jártak, ha magánúton adtak ki szobát, még ha több adót is kellett fizetniük, mint a szervezett szobakiadás résztvevőinek, illetve közülük nagyon sokan – bizva az ellenőrzés alacsony hatékonyságában – továbbra is feketén, adózás nélkül fogadtak vendégeket.⁷ A magánúton történő szobakiadás teljes tilalmával ugyanakkor nem akarták ez utóbbiakat sem elriasztani teljesen a vendégfogadástól, mivel az országnak nagy szüksége volt a magánszemélyek szálláshelyeire.

A könnyű devizabevételi forrásnak tekintett idegenforgalom fejlesztésében érdekelt állam ugyanis nem volt felkészülve a hatvanas évektől egyre nagyobb számban érkező turisták fogadására.⁸ A szálláshelyek hiányát pedig gyorsabbnak és mindenekelőtt gazdaságosabbnak gondolták magánszemélyek már meglévő szobáinak bevonásával, mint jelentős állami beruházásból végrehajtott nagyarányú szállodafejlesztéssel pótolni.⁹ Nemcsak engedélyezték tehát, hanem erőteljesen ösztönözték is a magán-

⁶ A „gyanús” külföldieket többek között éppen az utazási irodák informátornak beszerzett alkalmazottjaival figyeltette az állambiztonság. Lásd BÉRESI Ákos: *A gyanú árnyékában – A keletnémet és a magyar állambiztonság tevékenysége a Balatonnál (1963–1989)*. Kocsis Kiadó, Budapest, 2023. Erről szólnak az *Utazási irodák az állambiztonsági szolgálatában* és a *Besúgók az idegenforgalmi hivatalban* című fejezetek, 54–78.; 195–204.

⁷ A szobakiadásból befolyó jövedelmeket a szobaárak rögzítésével és progresszív adóztatással kísérelték meg korlátozni. A privát szállásadókra a szervezetteknel jóval magasabb adót róttak ki. Erről és a kijátszási-elrejtőzési technikákról *A vendégszerzés* című fejezetben lesz szó részletesebben.

⁸ A Kádár-kori idegenforgalom történeti vonatkozásait Rehák Géza és Slachta Krisztina dolgozta fel: REHÁK Géza: *Fékek és kétségek a turizmus fejlesztését illetően a hatvanas évek elején*. *Aetas*, 2009/2. 104–117.; REHÁK Géza: *Vörös Riviéra. A Balaton a Kádár-korszakban*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2024; SLACHTA Krisztina: *A „magyar virscaft”. A Kádár-kori idegenforgalom sajátosságai*. *Metszetek*, 2014/2. 93–109.; SLACHTA Krisztina: *Két világ határán: a magyar idegenforgalom az 1970-es években*. *Múltunk*, 2016/4. 85–112.

⁹ A turizmus érdekeit előtérbe helyező pragmatikus hozzáállás a vendéglátás és az étel-miszer-ellátás területén is érezhető volt a népszerű üdülőhelyeken (maszkek zöldséges, lángos süttő, vendéglős megjelenése).

szobakiadást – elképzelésük szerint szigorú állami felügyelet mellett –, annak ellenére is, hogy egy magángazdasági tevékenység ilyen fokú támogatása nem volt összeegyeztethető a rendszer szocialista jellegéről hangoztatott elvekkel. Ráadásul a magán-személyek szobakiadói tevékenysége a korabeli hivatalos megítélés szerint „munka nélküli jövedelemszerzésnek” számított, mivel a szállásadók tulajdonuk (lakóingatlanuk) hasznosítása, nem pedig munkájuk révén jutottak jövedelemhez (még ha nem kevés munkát fektettek is a vendégfogadásba). A hivatalos ideológia és a politikai gyakorlat közti ellentmondást azzal igyekeztek feloldani, hogy a magán-szobakiadás idegenforgalmi jelentőségét, komoly népgazdasági hasznát hangsúlyozták. A nem „szocialista módon” történő egyéni gyarapodás – egy bizonyos mértékig – azzal válhatott legitimmé, hogy a nagyobb közösség, a „nép” és ezáltal magának a szocialista rendszernek az érdekeit szolgálta. A „kívánatosnál” nagyobb jövedelmek haszonélvezőit – akiket korlátozó-büntető jogszabályokkal nem tudtak megfegyelmezni – ugyanakkor élesen bírálták, és igyekeztek ellenük hangolni a közvéleményt. A szobakiadást jövedelemkiegészítésként folytató alacsony keresetűek, kisnyugdíjasok tevékenységéről megértően és támogatóan beszélt a hivatalos álláspontot tükröző sajtó, míg a „mértéken felül” meggazdagodni kívánó, „pénzsóvár” szobakiadókat „nyerészkedőknek”, „harácsolóknak” állították be, akiket a „szocialista embertől idegen” „kispolgári hörcsögszemlélet” jellemez. A nyári szállásadás révén nagyobb haszonra szert tevő szobakiadók, nyaralótulajdonosok elleni hangulatkeltés különösen a hetvenes évek első felében, a reformellenes kampány idején erősödött fel.¹⁰

¹⁰ „Az egyik legjellemzőbb és legelterjedtebben negatív jelenség a túlzott anyagiasság, az ügyeskedés, a gyors meggazdagodásra való törekvés – állapította meg egy Veszprém megye idegenforgalmi helyzetéről szóló 1973-as pártjelentés. – Egyesek minden kihasználható helyiséget kiadnak nyáron, »kikköltöznek a tyúkólba is«, mások, akik nyaralót vásárolnak az OTP-től, csak a kulcsátadás-kor látják nyaralóikat, mert egész idényben a »rokonaik« [rokonoknak álcázott fizetővendégek] tartózkodnak abban, s így igen magas munka nélküli jövedelemre tesznek szert.” Jelentés az idegenforgalom politikai, ideológiai, gazdasági helyzetéről és feladatainkról Veszprém megyében. d. n. Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára (a továbbiakban: HU-MNL-VeML), MSZMP Veszprém Megyei Bizottságának iratai (a továbbiakban: XXXV. 1. f.) 1973. 35. ó. e. 126. d.

A pragmatikus hozzáállás a szobakiadás kérdéséhez – ezzel együtt – a korszakban végig megmaradt, ugyanis az állami szállodaépítés és szálláshelybővítés nem követte a turizmus növekedésének ütemét. A magánszemélyek szálláshelyei a kereskedelmi szálláshelyek¹¹ egyre nagyobb hányadát tették ki. 1970-ben az összes nyilvántartott kereskedelmi szálláshely kicsit több mint fele, 1980-ban pedig már 65 százaléka volt magánkézben. A Balatonnál még inkább ez volt a helyzet; 1970-ben a férőhelyek 70, 1980-ban pedig több mint 80 százalékát magán-szobakiadók üzemeltették,¹² és ezekben az adatokban csak a szervezett magán-szálláshelyek vannak benne.

A nyári szobakiadás-vendégfogadás lényeges társadalmi tapasztalat volt a tömeges idegenforgalom által érintett térségekben, különösen a Balaton-parti településeken, ahol a lakosság számottevő része kapcsolódhatott be ily módon (is) az állami szektoron kívüli második gazdaságba. 2023-ban azzal a meggyőződéssel kezdtem el interjúkat készíteni egykori balatonfüredi és tihanyi szobakiadókkal, hogy beszélgetéseink során felidézett személyes emlékeik vendéglátással foglalkozó éveikről nemcsak egyedi történetek, hanem egy jelentős társadalmi csoport tapasztalatait, élményeit is tükrözik, és társadalomtörténeti szempontból releváns ismeretek forrásai lehetnek. Balatonfüred és a szomszédos Tihany a Balaton északi partjának legnépszerűbb, leglátogatottabb üdülőhelyei közé tartoztak, ami már önmagában is indokolhatja, hogy miért ezeken a településeken kezdtem el interjúalanyokat keresni. A helyszínválasztásban azonban személyes érintettségemnek is komoly szerepe volt: Balatonfüreden nőttem fel, és a hatvanas évek végétől szüleim is kiadták 1960-

---

A Balatonon üdülni vágyókat gátlástalanul kihasználó, indokolatlanul magas jövedelemre szert tevő, nyereszkesedő szobakiadókról, lángossütőkről, zöldségekről szól Bertha Bulcsú *A napfény ára* című írása is. A nyaralója minden egyes zugát kiadó tulajdonosról szóló történet Bertha saját, 1966-ban szerzett élményén alapul. BERTHA BULCSÚ: *A napfény ára. Jelenkor*, 1973/7–8. 667–680.

¹¹ Kereskedelmi szálláshelyek: szállodák, turistaházak, nyaralóházak, valamint magánszemélyek szervezett szálláshelyei. Ezekben az adatokban a kempingek nem szerepelnek.

¹² Kereskedelmi szálláshelyek kapacitása. Férőhelyek száma. *Idegenforgalmi Statisztikai Adatok*, 1970. KSH, Budapest, 1971. 50.; *Idegenforgalmi Évkönyv*, 1980. KSH, Budapest, 1981. 68.

ban épült kétszobás kockaházunk egyik szobáját. A gyerekként átélt vendégfogadás nyaraim egyik meghatározó élménye volt.

A visszaemlékezők

2023-ban és 2024-ben kilenc interjút készítettem tizenhárom résztvevővel.¹³ Mivel a helyi lakosok, nem pedig a nyaralótulajdonosok¹⁴ szobakiadási gyakorlata érdekelt, olyan interjúalanyokat kerestem, akik saját családi házukat osztották meg a szállóvendégekkel. Motivációikról, vendégszerzési módszereikről, vendéglátói szokásaikról, bevételeikről és azok felhasználásáról, a szállóvendégekkel kialakult kapcsolataikról, a szobakiadással kapcsolatos élményeikről, tapasztalataikról kérdeztem többek között őket.

A visszaemlékezők közül ketten élnek Tihanyban: Anna és Teréz, a többiek balatonfüredi lakosok. Három beszélgetőtársam az 1960-as évek végétől adott ki hosszabb-rövidebb ideig szobát: az interjúkészítés idején 91 éves Irén, a 85 éves Anna és a 83 éves Erzs. Margit (70¹⁵) szülei szintén ekkor kezdtek hozzá a vendéglátáshoz, Margit tinédzser korú lányként volt tanúja és részese az

¹³ Az anonimitás megőrzése érdekében interjúalanyaim azonosításhoz csak keresztnévüket használom. Interjúk: Irénnel. Balatonfüred, 2023. szeptember 11. (A továbbiakban, amennyiben a főszövegben nem szerepel egyértelműen az idézet forrása, minden interjú esetében az adott névvel: Interjú Irénnel.); Annával és lányával. Tihany, 2023. szeptember 20.; Terézzel. Tihany, 2023. szeptember 20.; Ágival. Balatonfüred, 2023. október 2.; Erzsivel. Balatonfüred, 2023. október 15.; Edittel és Évával. Balatonfüred, 2024. január 10.; Margittal. Balatonfüred, 2024. január 12.; Judittal. Balatonfüred, 2024. február 3.; Lajossal. Balatonfüred, 2024. március 11. – Az interjúk a szerző tulajdonában.

¹⁴ A hazai hétvégiház- és nyaralóépítés jellemző folyamatait vizsgálja az 1960-as–1980-as években NÉMETH Szandra: *A második otthonok expanziója: magánüdülők Magyarországon az 1960-as – 1980-as években*. Doktori disszertáció. ELTE, Történelemtudományi Doktori Iskola, 2019. A nyaralók idegenforgalmi hasznosításáról lásd a *Szobakiadás* fejezetet (134–139.). Forrás: https://edit.elte.hu/xmlui/static/pdf-viewer-master/external/pdfjs-2.1.266-dist/web/viewer.html?file=https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/44833/dissz_nemeth_szandra_tortenelemtud.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Letöltve: 2020. 01. 28.)

¹⁵ A nevek melletti zárójelben szereplő szám a továbbiakban az interjúalanyok életkorát jelzi az interjúkészítés idején.

eseményeknek. Anna lányai, Ibolya (65), Ilona (63) és Vera (55), akik ugyancsak jelen voltak a beszélgetésen, szintén gyerek- és tinédzserkori emlékeiket elevenítették fel. Hat beszélgetőtársam: Teréz (74), Ági (71), Lajos (65), Judit (62), valamint Edit (62) és testvére, Éva (59) az 1980-as években kezdett vendégfogadással foglalkozni. Edit és Éva szüleik korábbi szobakiadói tevékenységét újították fel egy-másfél évtizedes szünet után, Judit pedig anyósától vette át a szobakiadást, miután bekerült a családba.

Nem véletlenül voltak szinte csak női beszélgetőtársaim; a szobakiadás menedzselése (ügyintézés, takarítás, mosás stb.) ugyanis a nők feladata volt a hagyományos családi munkamegosztás szerint (ahogy a háztartás vezetése és a gyereknevelés is), amit jellemzően főállású munkájuk mellett végeztek. Ez volt a helyzet interjúalanyaim esetében is; a kétkeresős családok megélhetését döntő részben a férj és a feleség fizetése biztosította, amit a második gazdaságban végzett tevékenységekből, köztük a szobakiadásból származó bevételekkel egészítettek ki. Teréz volt az egyedüli kivétel. Ő ápolásra szoruló édesanyja miatt egy idő után kénytelen volt feladni állását, és a kieső jövedelmet szobakiadásból igyekezett pótolni.

Női interjúalanyaim többsége fizikai vagy adminisztratív munkát végzett az idegenforgalom, a vendéglátás és a kereskedelem területén. Tihanyi üdülőkben talált munkát Anna és Teréz (amíg állásban volt), előbbi szakácsként, utóbbi raktárosként dolgozott. Irén bolti eladó volt Balatonfüreden, Erzszi pedig élelmészvezető a Szívkórházban. Margit édesanyját a városgazdálkodás foglalkoztatta, nyáron például a strandon kapott munkát. Ági gimnáziumi végzettséggel, valamint német- és francianyelvtudással idegenforgalmi ügyintéző volt egy utazási irodában. Lajos felesége egészségügyi asszisztens, Judit tanárnő, Editék édesanyja pedig orvos.

A vizsgált családok férfi tagjai nagyrészt szakmunkások voltak, és önálló kisiparosként (Editék asztalos édesapja és Judit fényképész férje) vagy állami vállalat, szövetkezet alkalmazottjaként dolgoztak. Margit apja kőműves, Erzszi férje fodrász, Terézé villanyszerelő, Ágié pedig asztalos volt. (Utóbbi kettő a rendszer-váltás után önálló vállalkozó lett.) Irén villamosipari technikus

férje volt csak magasabb beosztásban, egy megyei vállalat osztályvezetőjeként dolgozott. Lajos informatikus, majd középiskolai tanár volt. Mezőgazdasági munkakörben egyedül Anna férje dolgozott, fogatos volt a tihanyi állami gazdaságban. Szakmájuk, foglalkozásuk révén többen a második gazdaságba is bekapcsolódtak.

A vendégfogadás motivációi és terei

A szobakiadás kezdete több visszaemlékező elbeszélésében is családi házuk felépítéséhez, illetve kibővítéséhez kapcsolódott, a vendéglátásból befolyt pluszjövedelemre eleinte az építkezés befejezéséhez, a kölcsönök visszafizetéséhez volt szükségük. A családi házak a korszakban jellemzően magánépítkezés keretében, bérelt vállalkozókkal, helyi mesteremberekkel és nem kevés családi-rokoni munkaerő bevonásával, kalákában épültek.¹⁶ A tetőtér beépítésére sok esetben csak évekkel később, nemritkán saját kivitelezésben került sor.¹⁷ A kész vagy félkész házba rendszerint az addigra már megszületett gyerekek/gyerekekkel együtt költözött a család, előtte a szülőknél vagy albérletben laktak.

Interjúalanyaim egy része a hatvanas években építkezett. Ekkor készült el Irén háromszobás, Margit szüleinek pedig kétszobás kockaháza és Erzsi szintén háromszobás sorházi lakása Balatonfüreden, valamint Anna háromszobás háza Tihanyban. Ezekben az években épült fel Editék szüleinek és Judit anyósáéknak is a családi háza, amelyeket később bővítettek ki a tetőtér beépítésével, illetve hozzáépítéssel. Juditék esetében az tette szükségessé a lakótér megnövelését, hogy a fiatal pár is odaköltözött.¹⁸

¹⁶ Editék apja asztalosként szintén jelentős részt vállalt házuk felépítésében: „Asztalosként meg ezmesterként nagyon sok mindent ő csinált.” – Interjú Edittel.

¹⁷ „Aztán az apósom megcsinálta a tetőtér-beépítést a házon.” – Interjú Judittal.

¹⁸ Évtizedekkel később Juditék lánya is ugyanazon a telken építkezett.

Ági és Lajos a nyolcvanas évek elején már eleve tetőtér-beépítéses, illetve emeletes házat épített: Lajos különállót, Ági emeletes sorházi lakást egy négyes társasházban. Teréz szintén a nyolcvanas évek elején bővítette ki a régi szülői házat Tihanyban.¹⁹ Ő volt az egyedüli interjúalanyaim közül, aki a bővítés során családja szükségleténél nagyobb lakóteret alakított ki, hogy a lakás egy részét vendégfogadással hasznosíthassa. A szüleinek, valamint saját családjának fenntartott lakrészek mellett három-négy szobában tíz-tizenkét vendéget is tudott fogadni.²⁰

A többiek elmondása szerint náluk a szobakiadás lehetősége nem volt szempont a házépítésnél. Ők családjuk igényeihez alakították építendő lakóházuk méreteit, a vendégfogadáshoz pedig a család által használt lakótérből különítettek el ideiglenesen kisebb-nagyobb területet. Általában egy szobát fenntartottak maguknak, de esetenként kiköltöztek az ingatlanuk területén kialakított ideiglenes szálláshelyre (szuterénbe, nyári konyhába, garázsba, kis melléképületbe), és valamennyi szobájukat átengedték a vendégeknek. A konyhát, a fürdőszobát és a vécét azonban a vendégekkel közösen használták. A tetőtér-beépítéses házaknál már jobban elkülönült a háziak és a vendégek által használt tér. A háziak nyárra az alsó szinten rendezkedtek be, a vendégeket pedig az évközben általában a gyerekek által lakott tetőtérben helyezték el, amit már eleve vécével és fürdővel/zuhanyozóval építettek. Néhányan kis főzősarkot is kialakítottak számukra hűtővel és főzőlappal.

Ági szerint – aki nemcsak szobakiadó volt, hanem az egyik szobakiadással foglalkozó füredi utazási iroda alkalmazottja is, ezért nagyobb rálátása nyílt a helyiek szobakiadási szokásaira – a füredi szobakiadók általában egy szobát megtartottak maguknak, és csak ritkán és rövid időre költöztek ki a lakásból. Ezt erősítik meg interjúalanyaim elbeszélései is. Egyedül Irén számolt be arról, hogy voltak olyan évek, amikor mind a három szobájukat kiadták az IBUSZ-on keresztül, és ők a garázsban laktak: „Minden ki volt adva. Mi kint voltunk a garázsban. Igen,

¹⁹ Megvásárolták a ház másik felét, és beépítették a tetőteret.

²⁰ Miután fia megnősült, az ifjú pár elfoglalta a vendégfogadásra kialakított tér egy részét, de nyárra ők is kiköltöztek egy udvari melléképületbe.

és ott szalmazsák volt, meg... matrac talán? Igen, mert volt matracunk is, az egyik gyerek matracon feküdt, a másik meg szalmazsákon, mi meg a papával... már fogalmam sincs, hogy min feküdtünk, nem tudom, de ott volt a gáztűzhely, és ott főztem, és ott aludtunk.”²¹ A többi interjúalanyom csak olyankor hagyta el átmeneti időre a házat, ha a vendégjárás úgy kívánta. Annáéknál például a szülők akkor költöztek ki a nyári konyhába egy-két napra, amikor a régi vendégek még nem mentek el, az újak viszont már jöttek volna: „Nem akarta az ember elszalasztani a következő egyhetit, és akkor [...] a mamáék kimentek a nyári konyhába aludni két éjszakára, és amikor innen távozott a vendég, akkor bejöttek. Így lett megfogva a vendég” – mesélte Anna lánya, Ilona. Erzsieknél is előfordult, hogy ideiglenesen a közelben lakó rokonuknál húzódtak meg egy rövid időre: „Hát úgy képzeld el, hogy volt úgy, hogy mind a három szobát kiadtuk, és mi meg a Jóskával meg a gyerekekkel öreganyámhoz mentünk le aludni.”

A házépítés és a szobakiadás közti összefüggésre Irén történetei világitanak rá legjobban. Ők 1966-ban költöztek be két gyerekekkel a szomszédos településről Balatonfüredre, a még teljesen el nem készült háromszobás családi házukba, és a házépítés befejezéséhez, valamint a lakás berendezéséhez szükséges költségeket próbálták a szobakiadással előteremteni:

Ideköltöztünk, de a lakásból csak egy szoba és a konyha volt készen, még a fürdőszoba sem volt kész egészen. De hát kellene a pénz [...], s akkor szóltunk az IBUSZ-nak, hogy kiadnánk a lakást. Kijöttek, megnézték. Hát mit adunk ki? Hát ugye ezt, ami kész volt, ezt kiadjuk, és akkor nagyon igyekeztünk, hogy a másik szobát is valahogy úgy tegyük rendbe, hogy ha valaki elfogadja, [...] lakhat benne. [...] És aztán közben, ahogy jövegetett be a pénz az IBUSZ-tól, meg a keresetünkből, igyekeztünk rendbe tenni. Dehát volt, hogy itt voltak a vendégek, de se függöny nem volt, se szőnyeg nem volt, szóval ilyen szegényesen volt. De boldogok voltak az NDK-sok, hogy egyáltalán befogadtuk őket.²²

²¹ Interjú Irénnel.

²² Uo.

Ági, aki 1972-től dolgozott a Veszprém Megyei Idegenforgalmi Hivatal balatonfüredi kirendeltségének szobakiadói részlegén, így mutatta be a szerződéskötés folyamatát a szobakiadókkal. Ehhez hasonlóan történhetett az IBUSZ-ban is: „A szobakiadók beszerzése is a mi dolgunk volt. [...] Ősztől tavaszig

Edit és Éva, akik még kisgyerekek voltak, amikor 1964-ben beköltöztek emeletesnek tervezett házuk már elkészült alsó szintjére, úgy tudják, hogy szüleik egy-két évig azért adtak ki egy szobát, hogy mielőbb vissza tudják fizetni a rokonoknak a házépítés folytatásához tőlük kapott kölcsönt. Margit és Lajos is a házépítés befejezéséhez szükséges anyagiak előteremtésével indokolta, hogy miért szorultak rá a pluszjövedelemre.

Azok a visszaemlékezők, akik nem az építkezéssel járó kiadásaikra hivatkoztak, amikor arról kérdeztem őket, hogy mi volt a fő motivációjuk, miért kezdtek hozzá a vendégfogadáshoz, az alacsony kereseteket és a könnyebb megélhetést hozták fel indítékként. „A fő indok az volt – mondta Ági –, hogy legyen egy kis mellékkereset. [...] Senki se keresett eleget, pláne, ahol gyerekek is voltak.” Judit anyósáék is azért adták ki menyük szerint, „hogy egy kis pluszjövedelemre szert tegyenek”.²³

A mintakövetésnek szintén fontos szerepe volt abban, hogy a szobakiadást fontolgatók rászánták magukat a vendégfogadásra. A könnyű pénzkereseti lehetőségről terjengő hírek vették rá Editéket is arra, hogy belevágjanak: „Én úgy emlékszem, hogy az volt bennünk, hogy mindenki mondja, hogy milyen jól lehet ezzel keresni, próbáljuk meg újra, és akkor így kezdtük újra a nyolcvanas években.”²⁴ Teréz, aki szintén a nyolcvanas évek közepétől adott ki szobát, másféle hangokról is beszélt: őt egyesek nem rábeszélteni, hanem lebeszélteni akarták a szobakiadásról: „Volt, aki azt mondta, hogy »Ó, nem érdemes, dehogyis, mindent törnek, nem érdemes kiadni.«” Szerinte ezek a megnyilvánulások rosszindulatból, irigységből fakadtak, de lehet, hogy a tihanyi szálláshelypiac telítődésétől tartó szobakiadók a leendő versenytárstól akartak így megszabadulni.

---

szerveztük a szobakiadókat, de nem úgy taláломra, hanem aki akart, az bejött az irodába, és följánlotta a szobáját, hogy kiadná. [...] És akkor kimentünk hozzájuk [...], és megnéztük azt a szobát, meg a fürdőszobát és a konyhát, amit kiadnának, mert leírást kellett a szobáról készíteni, hogy hány ágyas, mi van benne: szekrény, komód meg ilyesmik. [...] És akkor megírtuk a szerződést, megállapítottuk az árat. Megvolt, hogy mi szerint kell besorolni, hogy elsőosztályú vagy másodosztályú.”

²³ Interjú Judittal.

²⁴ Interjú Edittel.

A kereset

Beszélgetőtársaim harminc-ötven év távlatából nemigen tudták felidézni, hogy mennyi bevételük származott a szobakiadásból, illetve hogy ez a család összjövedelmének mekkora hányadát jelentette. Egyedül Teréz emlékezetében maradt meg az 1990-es nyári szezon bevétele, mivel az olyan nagy volt, hogy autót tudtak belőle venni, 300 000 forintért egy Ladát.²⁵ A havi nettó átlagkereset ekkor 10 108 forint volt.²⁶ Habár Teréz „főállású” szobakiadóként tavasztól késő őszig négy szobában tizenkét ágyon tudott vendégeket fogadni, továbbá reggelit is adott nekik, ilyen jelentős bevétel nem volt általános az ő szobakiadói gyakorlatában sem. Az autóba investált pénzösszeg éppen szokatlan nagysága miatt maradhatott meg emlékezetében.

Ági bevételeiről az általa megőrzött néhány szobakiadási dokumentumból (vendégeknyv, havi elszámolási papírok) alkothatunk képet. Ő két szobában öt vendéget tudott elszállásolni. 1989 augusztusában 38 vendégéjszakát töltöttek el nála, amiért 23 795 forint kapott az utazási irodától. A havi nettó átlagkereset ekkor 8165 forint volt,²⁷ vagyis ennek majdnem háromszorosát tudta szobakiadással elérni. Ez a bevétel nem volt általánosan jellemző, Ági ugyanis másoknál kedvezőbb helyzetben volt, mivel az utazási iroda alkalmazottjaként könnyebben jutott vendégekhez.

Bevételeik nagyságát interjúalanyaim (számok és arányok helyett) általában azzal érzékeltették, hogy elmondták, hogy mire költötték a nyári pluszkeresetet, mire futotta belőle. Többeknél visszatérő motívum volt, hogy ebből szerezték be a téli tüzelőt (szenet, fát, olajat, amivel éppen fűtöttek).²⁸ Ebből fedezték továbbá a házon végzett kisebb-nagyobb javítások költségeit és

²⁵ 1990-ben egy Lada Samara 2109 ára 295 000, egy Lada 1500 ára 310 000 forint volt. *Autó-Motor*, 1990/4. 12–13. Átlagautók, átlagálmok.

²⁶ A bruttó kereset és a reálkereset éves változása. Forrás: https://adatbank.krtk.mta.hu/tukor/00060_hu.htm (Letöltve: 2026. 02. 26.)

²⁷ Uo.

²⁸ A fűtésre és háztartási energiára fordított kiadások 1977-ben a lakosság összes fogyasztásának 3,1 százalékát tették ki, ez az arány 1995-re 5,5 százalékra nőtt. GÁCS Endre: A lakossági fogyasztás szerkezete Magyarországon. *Statisztikai Szemle*, 1998/1. 50–62. 52.

a lakás modernizálását célzó nagyobb beruházásokat. A nyári pluszkereset segítette elő a háztartások gépesítését, motorizációját is: a fatüzelésű fürdőszobai vízmelegítőt villanybojlerre cserélték, bevezették a központi fűtést, illetve motorkerékpárt, majd a nyolcvanas évek végén többen autót is vásároltak.²⁹ Két interjúalanyom is beszélt arról, hogy a szobakiadás bevételeiből finanszírozták a családi nyaralást.

Gyakorlatilag a szobakiadásból annyit lehetett keresni, hogy abból meg tudtuk venni télre a szenet, meg egyszer nyáron el tudunk menni egy hétre nyaralni a gyerekekkel.³⁰

Mi abból a pénzből vettük meg mondjuk télre az olajat vagy a fát, mikor mivel tüzeltünk a kazánban, vagy volt, aki ebből ment el üdülni valahova, vagy egy nagyobb beruházást vagy javítást a házon ezekből tudtak csinálni.³¹

A szobakiadásból származó bevételeiket tehát a mindennapi megélhetés költségeit meghaladó pluszkiadásokra fordították. Teréz így foglalta össze a lényegét: „Ebből itt ez a balatoni nép egy kicsit jobban tudott boldogulni.”

A boldogulás üteme és mértéke a család egyéb bevételeitől is függött. A vendégfogadás ugyanis csupán egyike volt azoknak a második gazdaságban végzett tevékenységeknek, amelyekkel a Balaton mellett élők igyekeztek kiegészíteni munkaviszonyukból származó és életszínvonaluk megőrzéséhez vagy növeléséhez kevésnek tartott keresetüket. Interjúalanyaim szinte valamennyien több forrásból jutottak pluszjövedelemhez.

Annáék Tihanyban főállásuk mellett mezőgazdasági kistermeléssel foglalkoztak. Háztáji gazdaságukban állatokat neveltek részben saját fogyasztásra, részben eladásra. Az állatok takarmányát is maguk termelték meg, továbbá szőlőjük is volt. Lovat is tartottak, Anna férje talajművelési munkákat vállalt vele a helyi szőlőkben. Mindez nagyon sok munkával járt, amiből minden

²⁹ A hatvanas-hetvenes években a magyarországi településeken lezajlott modernizációról, életstílusváltásról: VALUCH Tibor: A társadalmi változások néhány jellegzetessége Magyarországon a Kádár-korszakban. *Múltunk*, 2012/2. 10–26.

³⁰ Interjú Lajossal.

³¹ Interjú Ágival.

családtagnak ki kellett vennie a részét. Üdülni nem mentek, a bevételeket a lakás korszerűsítésére fordították, autójuk is az elsők között volt a faluban. Lányuk, Ilona szerint sokan irigyelték őket: „Engem nagyon sokat szekáltak gyerekkoromban, hogy kulákok a szüleim, hogy nekünk mennyi mindenünk van.” Ő egyébként fiatal felnőttként éppen azért költözött el Tihanyból, hogy minél távolabb kerüljön szülei pihenést nem ismerő, munkacentrikus életformájától.

Interjúalanyaim férjei szakmájuk révén kapcsolódtak be a második gazdaságba. Munka után, szabad idejükben legálisan, iparendeléssel vagy anélkül, „feketén” maszek munkákat vállaltak: Irén férje villanszerelést, Ágié asztalosmunkát, Erzsi férjefodrász férje pedig hajvágást. Erzsiék a szobakiadásra kívül nyaralótakarítást és kertgondozást vállaltak, ami a jövedelemkiegészítés másik gyakori formája volt a Balaton-parti településeken. A takarítást, ágyneműmosást többnyire nők, a kert rendben tartását (fűnyírást, metszést, permetezést) pedig férfiak végezték. Teréz is vállalt nyaralótakarítást beteg anyja gondozása és vendégei ellátása, reggeliztetése mellett: „Nagy munka volt, hajnalban keltem, készítettem a tálakat meg mindent. [...] Emellett még elmentem egy-két házat takarítani, [...] azt hittem, hogy semmi nem elég. [...] Mert hát minden pénz jó volt, úgy tudott az ember kicsit tovább boldogulni.”³² Teréz szerint megérte a család boldogulásáért vállalt sok munka, az áldozatvállalás. Számára az anyagi biztonság, a gyarapodás volt a bizonyíték, hogy helyes és indokolt a munkát középpontba állító életvitel. Nem tekintette önkizsákmányolásnak ezt az életformát, sőt, az „előbbre jutás” érdekében minden lehetőséget megragadó, élelmes, igyekvő ember volt a pozitív minta számára: „Hát aki élelmes volt, [...] az tudott csak boldogulni.”³³

Editék kivételével a többi interjúalanyom szerint is megérte a szobakiadással járó kényelmetlenség, a szabadidő feladása és a belefektetett munka. Terézzel ellentétben azonban Erzsi és Judit nem kemény, fáradságos, de jól jövedelmező munkaként, hanem

³² Interjú Terézzel.

³³ Uo.

könnyű pénzkereseti lehetőségként emlékezett a vendégfogadásra.

Nagyon jól kerestünk vele, ez egy könnyű pénzkereset volt, mert ugye nem sokat kellett érte csinálni, [...] ágyneműt mosni, meg hát kitakarítani, amikor elmentek. De akkor is könnyebb volt, mint nyolc órában a konyhában a sparhelt mellett álldogálni.³⁴

Jó kis élményként éltem én ezt itt meg hosszú éveken át, és nem éreztem, hogy ez most akkora munka lenne, és hát nagyon jó pénzkereseti lehetőség volt. Tulajdonképpen abból építkeztünk, autót vettünk, és jól éltünk így a keresetünk mellett.³⁵

Edit és testvére, Éva voltak az egyedüliek, akik arról számoltak be, hogy a szobakiadásba investált megterhelő munka nem állt arányban a megszerzett jövedelemmel. Ennek okát azonban ők elsősorban abban látták, hogy a vendégfogadásra nem „álltak rá” úgy, ahogy mások tették:

Igazából mi olyan nagyon nem kerestünk ezen. [...] Szóval nem volt az, ami volt a szóbeszéd, hogy milyen sokat lehet keresni vele. Meg persze lehetett is, hogyha valaki erre rááll, és eteti őket, beszélget velük, de mi ezt nagyon minimalizált stílusban csináltuk, [...] nem tettünk bele annyit, mint mások, hogy bejöjjön, és így inkább nyűg volt az egész. [...] Hát nem motivált annyira a pénz, mint másokat, vagy nem tudom, és bennem is inkább az maradt meg, hogy jönnek-mennek, [...] hogy lóg a nyelvem a takarításkor, merthogy időre meg kell lenni. Egyik még el se ment, a másik már jönne.³⁶

A vendégszerzés

A szobáik kiadását tervező ház- és nyaralótulajdonosok vagy valamelyik utazási irodával, illetve megyei idegenforgalmi hivattal³⁷ kötöttek szerződést, vagy magánúton próbáltak meg vendé-

³⁴ Interjú Erzsivel.

³⁵ Interjú Judittal.

³⁶ Interjú Edittel.

³⁷ A továbbiakban csak az „irodák” szót használom a magánszállások közvetítését végző szervek megnevezésére.

geket szerezni. Az első esetben a vendégszerzést és a szobafoglalással kapcsolatos mindenféle ügyintézt az irodák végezték, a második esetben maguk a vendéglátók hirdették meg szobáikat „Szoba kiadó”, „Zimmer frei” és ezekhez hasonló feliratú táblákon, és közvetlenül ők állapodtak meg a szálláskeresőkkal a bérbeadás feltételeiről.

Több tényező is befolyásolta, hogy ki melyik vendégszerzési módot részesítette előnyben. A jó helyen fekvő, a Balatonhoz, a strandokhoz közeli szobák tulajdonosai inkább számíthattak arra, hogy hirdetésük célba ér, és az irodák közvetítése nélkül is telt házuk lesz a nyári szezonban, mint a parttól távolabb, a település kevésbé frekventált részén lakók vagy a más településen élő nyaralótulajdonosok. Utóbbiak számára biztosabbnak tűnhetett a vendégszerzés közvetett, szervezett módja. Döntésüket azonban gyakran főleg anyagi megfontolások befolyásolták. Az irodákon keresztül történő szobakiadás ugyanis általában kevesebb bevételt hozott, mint a közvetlen vendégfogadás. Nemcsak azért, mivel az irodák a vendégközvetítésért 10 százalékos jutalékot számítottak fel, hanem elsősorban amiatt, hogy a magán-szobakiadást támogató, de az abból származó bevételeket korlátozni igyekvő állami akarat az irodákon keresztül tudott elsősorban érvényesülni. A szobáikat közvetlenül bérbe adó lakosok üzleti tevékenységére a hatóságoknak jóval kisebb ráhatása és ráhatása volt, ezért ők szabadabban értékesíthették azokat, valamint nagyobb eséllyel tudták elrejtteni vendégeiket és bevételeiket a hatóságok elől.

A magán-szobakiadásból származó jövedelemszerzés állami szabályozásának egyik eszköze az ármaximálás volt. Az állam időről időre meghatározta, hogy a kereskedelmi szálláshelyeken, köztük a szervezett szobakiadás keretében milyen áron lehet értékesíteni a vendégszobákat. Az árakat a férőhelyek száma, a szállás minősége és elhelyezkedése szerint differenciálták. Az idegenforgalmi irodák 1979-ig (a kereskedelmi szálláshelyek inentől a turistaházak kivételével szabadárasok lettek) a maximált áraktól nem térhettek el, míg a szobáikat magánúton értékesítők árképzését a piaci viszonyok is befolyásolták. A nyári főszezonban, amikor a szobák iránti kereslet jóval nagyobb volt

a kínálatnál, az irodák árainál többet kérhettek a szálláskeresőktől.

A jövedelemkorlátozás másik eszköze az adóztatás volt. A szobakiadóknak a magánkisiparosokhoz és -kereskedőkhöz hasonlóan bevételeik után jövedelemadót kellett fizetniük. Az állam az adószabályok kialakításánál arra törekedett, hogy a szállásadók egy bizonyos jövedelemhatárig érdekeltek maradjanak szobáik bérbeadásában, ne terhelje őket túl magas adó, az ennél nagyobb bevételeket viszont jelentősen megadóztatta, kijelölve ezzel a magán-szobakiadásból származó jövedelmek szocialista viszonyok közt még tolerálhatónak tartott határát. A szabályozás fontos célja volt továbbá a magán-szobakiadás feletti állami felügyelet minél szélesebb körű megteremtése, az ellenőrizhetetlen „maszek” szobakiadók beteretése az idegenforgalmi irodák kontrollja alá. Rájuk jóval magasabb adókulcsok vonatkoztak, mint a szervezett szobakiadás szereplőire.

Sok szállásadót azonban a magas jövedelemelvonás sem szorított rá arra, hogy utazási irodákon keresztül, ne pedig magánúton adjon ki szobát, inkább megpróbálták bevételeiket teljesen vagy részben eltitkolni a hatóságok elől. Bár a jogszabályok szerint szobakiadási szándékukat évente kötelesek voltak bejelenteni a helyi tanácsnál, valamint vendégeikről és bevételeikről pontos nyilvántartást vezetni (ez alapján állapították meg adójukat), a maszek szobakiadás felügyeletével megbízott tanácsi szervek a magánszállások rohamosan növekvő száma és a létszámhiány miatt csak nagyon hiányosan tudták ellenőrizni őket. Az elrejtőzés, a teljesen vagy csak részben „fekete” szobakiadás ezért megvalósítható stratégiának látszott.

A tanácsnál nyilvántartott szobakiadók úgy próbálták bevételeik egy részét elrejtetni, „papíron” minimalizálni, hogy a szállóvendégeik adatait tartalmazó vendégkönyvet nem a valóságnak megfelelően vezették. Vagy egyáltalán nem írtak be semmit, az ellenőrzés során pedig fizető vendégeiket náluk nyaraló rokonokként, barátokként tüntették fel, vagy a ténylegesnél kevesebb vendégszámot, vendégéjszakát és szállásdíjat vallottak be. A kisebb vendégszám és a rövidebb tartózkodási idő nemcsak azért volt fontos, hogy az alacsony szállásdíj hihetővé váljon, hanem

azért is, mivel személyenként és naponként üdülőhelyi díjat, úgynevezett „kurtaxát”³⁸ is kellett fizetniük. Bár ez a költség a szállóvendéget terhelte, a szállásadón múltott, hogy eljut-e, illetve mennyi jut el belőle a díjbeszedőn, a „kurtaxáson” keresztül a tanács pénzügyi-adóügyi osztályára. Interjúalanyaim így idézték fel a szobakiadók kijátszási technikáit:

Volt a vendégekönyv, be kellett írni a vendég nevét, meg hogy hova való, hogyha jöttek ellenőrizni. [...] De általában le lett sz...a, hogyha öt napot voltak, akkor három nap lett beírva.³⁹

Igen, mindenki ügyeskedett, és nem mondom, hogy mi nem, azért egy kicsit lehetett. [...] Be kellett ebbe a vendégekönyvbe írni azt is, hogy mennyit fizettek. És mondjuk, aki ismerős [visszajáró vendég] volt, azzal megbeszéltünk, hogy kevesebbet írunk be a könyvbe, a többit meg odaadta.⁴⁰

Amíg az anyagi érdek a szállásadókat arra ösztönözte, hogy igyekezzenek megtéveszteni a „kurtaxásokat”, addig az utóbbiakat arra, hogy leleplezzék az „ügyeskedőket”, hiszen a fizetésük azon is múltott, hogy mennyi pénzt tudtak beszédni. A „kurtaxás” személye élénken megmaradt interjúalanyaim emlékezetében, elbeszéléseikben általában negatív szereplőkként ábrázolták őket: „Ő volt a mumus.”⁴¹ „Na, azt utálták is a faluban.”⁴² A velük kapcsolatos történetek arról szólnak, hogy milyen módszerekkel próbáltak megbizonyosodni a magánszállások aktuális helyzetéről: vannak-e vendégek, hányan vannak, és mennyi ideig maradnak? A szállóvendégek jelenlétének biztos jele volt az udvarban álló külföldi rendszámú autó.⁴³ Ellenőrző körútjukat pedig igyekeztek a reggeli órákra időzíteni, amikor a nyaraló vendégek (autójukkal együtt) még a szálláshelyen tartózkodtak.

³⁸ Kurtaxának hívták a helyi hatóság által beszedett üdülőhelyi díjat. A szó a német Kurtaxe szó átvétele latinositott végződéssel.

³⁹ Interjú Annával.

⁴⁰ Interjú Judittal.

⁴¹ Interjú Margittal.

⁴² Interjú Ibolyával.

⁴³ Főleg külföldiek – keletnémetek, lengyelek és Csehszlovákiából érkezők – vették igénybe a magánszállásokat, akik rendszerint autóval érkeztek.

Az üdülőhelyi díjbeszedő ment a házakhoz, és ahol autót látott, azoktól bevette az üdülőhelyi díjat.⁴⁴

A tanács alkalmazta ezeket az ellenőroket. Piszok könnyű volt ellenőrizni, mert ahol meglátták az autót, ugye ott volt a lengvel, a cseh meg az NDK-s autó, akkor nyilván ő már tudta, hogy ott vannak. [...] Meg reggel korán jöttek nézni az udvarokat.⁴⁵

Már reggel végigjárták az utcákat, és lefényképezték, hogy hány autó van az udvarban.⁴⁶

Annáék szerencsés helyzetben voltak, mivel náluk nem az udvarban, hanem a házuk melletti parkolóban álltak a vendégek autói, hogy a családfő kora reggel ki tudjon hajtani a lovas kocsival.

A kurtaxások leleplezési módszerei közé tartozott még a „bizonyítékul szolgáló” autók számbavétele mellett a vendégek ki-kérdezése és a megismételt ellenőrzés, hogy megbizonyosodjanak arról, a szállásadó valódi adatokat írt-e be a vendégeknyvbé.

A vendégeknyvet ellenőrizték, hogy be van-e írva a vendég. De még a vendéghez is odamentek, hogy itt lakik-e, meddig lakik, mikor érkezett, tehát a dátumot is figyelték.⁴⁷

Volt olyan, hogy nem a szállásadót kérdezte meg, hogy mikor jött a vendég, hanem magát a vendéget, vagy pedig, ha tudta, hogy meddig marad a vendég, akkor jött, és leellenőrizte, hogy tényleg elment-e.⁴⁸

A vendégek elrejtésének gyakori módja volt az is, hogy bár a szobakiadó leszerződött egy irodával, de a szerződésben foglaltaknál több szobát adott ki, ami után nem fizetett sem adót, sem üdülőhelyi díjat. A szervezett szobakiadás résztvevőit nem, vagy a privát szobakiadóknál ritkábban ellenőrizték.

Interjúalanyaim közül Lajos volt az egyedüli, aki kizárólag magánúton adta ki tetőtéri apartmanját. A szálláshelyek irán-

⁴⁴ Interjú Ágival.

⁴⁵ Interjú Verával.

⁴⁶ Interjú Lajossal.

⁴⁷ Interjú Judittal.

⁴⁸ Interjú Margittal.

ti nagy kereslettel indokolta, miért nem érezte szükségét, hogy szerződést kössön valamelyik utazási irodával. Hogy hirdetése kitűnjön a települést elárasztó „Zimmer frei”-táblák tengeréből, ő „Preiswerte Zimmer” (olcsó szoba) felirattal próbálta becsalogatni a vendégeket: „Kiakasztottunk egy táblát, ahogy annak idején ez szokás volt. És hogyha jött vendég, jött, ha nem, nem. [...] Én nem mondom, hogy állandóan volt vendég, de miután elég nagy volt abban az időben a kereslet a szobák iránt, lehetett találni.”⁴⁹ Lajosék apartmanja, bár nem közvetlenül a Balaton-parton, de egy forgalmasabb út mentén feküdt, így a szálláskereső autós vendégek könnyen ráakadhattak.

A többi interjúalanyom hosszabb-rövidebb ideig kapcsolatban állt valamelyik utazási irodával, de emellett magánúton is adott ki szobát. Azokkal is előfordult, hogy olykor-olykor az utcáról fogadtak vendégeket, akik kizárólag irodán keresztül tervezték a szállásadást. Editék évente felváltva hol az IBUSZ-szal, hol a Cooptouristtal szerződtek, de ha becsöngettek hozzájuk, és éppen volt üres szobájuk, akkor nekik is kiadták. Házuk Füred legforgalmasabb részén, a 71-es főút mellett feküdt, és bár nem volt „Zimmer frei”-tábla a kapun, mégis sokan érdeklődtek náluk kiadó szoba után. Irén, aki mindvégig az IBUSZ-on keresztül adott ki szobát, több esetet is említett, amikor az utcáról fogadott vendégeket. Alábbi története azt is jól példázza, hogy milyen nagy volt az olcsóbb szállások iránti kereslet:

Volt úgy, hogy a vendégek szinte könyörögtek, hogy fogadjuk őket. [...] Egyszer jött egy lengyel házaspár, hát, mondtunk, hogy nincs egyáltalán szoba. Hát akkor a konyhába – mondták –, ha oda tennénk egy fekhelyet. Hát..., mivel kellett pénz, hát jó. Kivittük a tűzhelyt a garázsba, betettünk egy fekhelyet, a konyhaszekerényt kiürítettük, megcsináltuk, hogy lehessen a ruhákat beakasztani, és a lengyel házaspár a konyhában volt. [...] Szóval, boldogok voltak, hogy egyáltalán kaptak.⁵⁰

Annáék hosszú ideig kizárólag magánúton adtak ki szobát. Szerintük Tihanyban sokáig nem is volt iroda és szervezett szál-

⁴⁹ Interjú Lajossal.

⁵⁰ Interjú Irénnel.

lasközvetítés,⁵¹ amit azzal indokoltak, hogy nem volt rá szükség, hiszen annyi volt a szálláskereső, hogy a tihanyiak közvetítés nélkül is találtak maguknak elég vendéget. „Mindent, minden kis tyúkólat ki lehetett adni. [...] Volt, amikor a vendégek kint aludtak az autóban, hogy reggel valahol legyen szállás” – jellemezte a helyzetet a településen Teréz. Annáék a falu központjában, egy nagy parkoló mellett laktak, így elsők között náluk érdeklődtek szállás után. Nemcsak ők élvezték azonban a kiváló lokáció előnyeit, hanem azok az ismeretségi körükbe tartozó tihanyi szobakiadók is, akikhez továbbküldték a „felesleget”, akiket ők már nem tudtak elhelyezni. „Meg hát tudtuk azt, hogyha mi telt házzal voltunk, hogy kinél nincsenek. [...] Azelőtt nem voltak ilyen irigyek a népek, hanem szóltak, hogy te, nekem van szobám kiadó, ha keresik, küldd oda, [...] és akkor tudtuk, hogy holnap őtöle elmegy, lehet küldeni.”⁵² Annáék, ahogy feltehetően sokan mások is a településen, egyfajta rokonokból, barátokból, ismerősökből álló információs lánc, hálózat részesei, működtetői voltak, kicsiben lényegében az irodákhoz hasonló közvetítői feladatot láttak el. A vendégeküldés nem mindig járt sikerrel, ami egymással versengő „hálózatok” jelentlétére utal: „És akkor volt olyan, hogy odaküldtük és közben elfogták a vendéget, nem ért oda. [...] Megadtuk a címet, és mire odaért, már mások elkapták.”⁵³

A szálláskereső továbbküldése, átirányítása szomszédhoz, rokonhoz, ismerőshöz Balatonfüreden is a vendégszerzés gyakori módja volt, több visszaemlékező elbeszélésében is megjelent. Lajosékhöz Füred forgalmasabb részén lakó szülei szoktak vendégeket küldeni, „hogya netán oda többen jöttek”.⁵⁴ Margit szülei telt ház esetén a szomszédoknak szóltak át, hogy van-e üres szobájuk. Erzsikiékhez pedig úgy került egy keletnémet család, hogy abban az évben már nem volt hely az üdülőben, ahova korábban rendszeresen jártak, és az üdülő ismerős vezetője irányította hozzájuk őket.

⁵¹ Tévedtek, a balatonfüredi Idegenforgalmi Hivatalnak és az IBUSZ-irodának tihanyi szobakiadó ügyfelei is voltak.

⁵² Interjú Annával.

⁵³ Interjú Ilonával.

⁵⁴ Interjú Lajossal.

Annáék emlékezete szerint a tihanyi szobakiadás „aranykora” akkor ért véget, amikor a településen is megjelent egy utazási iroda a hetvenes évek végén, a szobakiadói tevékenységet pedig be kellett jelenteniük a tanácsnál, valamint ellenőrök kezdtek járni a faluban, hogy beszédjék az üdülöhelyi díjat. A „külső” szereplő, a szállásközvetítéssel is foglalkozó iroda megjelenése a településen a tihanyi szobakiadók közt kialakult korábbi kapcsolattrendszer – amelyet szerintük inkább a támogató együttműködés, mint a versengő rivalizálás jellemzett – szétesését, valamiféle harmonikus állapot megbomlását jelentette. „Utána már ő [az iroda vezetője] osztotta szét a vendégeket, önála lehetett foglalni. Akkor már ment az irigység, hogy ennek bizony már többet küldött. Ő osztotta ki, hogy kihez ki megy. [...] Utána volt úgy, hogy feljelentette az egyik a másikat, [azért, mert nem jelentette be vendégeit a tanácsnál, vagy nem fizetett üdülöhelyi adót].”⁵⁵ Annáék próbáltak az új helyzethez is alkalmazkodni: „maszek” vendégeik mellett ezután az irodán keresztül is fogadtak szálláskeresőket, valamint az új keretek közt zajló piaci versenyben is igyekeztek előnyhöz jutni: Anna alkalmanként ajándékot vitt az irodavezetőnek, „hogy minél több vendéget küldjön”.

Vendégek, visszajárók, NDK-sok

Interjúalanyaim elbeszélése szerint inkább külföldiek, mint magyarok szálltak meg náluk. Legtöbben az NDK-ból érkeztek, de sokan jöttek Lengyelországból és Csehszlovákiából is. A nyugati országokból kevesebb vendégük volt, mivel ők elsősorban a nívósabb szállásokat (önálló apartmanokat vagy szállodákat) keresték. A magánszállást igénybe vevő nyugatiak többsége az NSZK-ból és Ausztriából érkezett.

Bár a nemzetközi turizmus tömegessé válásával a külföldi turisták állambiztonsági megfigyelése enyhült – lehetetlen volt mindenkit felügyelni –, továbbra is szemmel tartották a „gyanús” nyugati beutazókat, például az utazási irodákban dolgozó

⁵⁵ Interjú Annával.

informátorokon keresztül. A keletnémet turistákat pedig az NDK titkosszolgálat, a Stasi – a magyar szervekkel együttműködve – még balatoni nyaralásuk alatt is figyelte, hogy megakadályozza disszidálásukat és megnehezítse a nyugatnémet rokonaikkal, ismerőseikkel való kapcsolattartást.⁵⁶ Interjúalanyaim azonban nem tapasztalták, hogy vendégeik titkos megfigyelés alatt lettek volna, a keletnémet titkosszolgálat balatoni jelenlétéről pedig nem is tudtak. Judit szerint ők csak a rendszerváltás után egy tévéműsorból értesültek arról, hogy Stasi-tisztek voltak Balatonfüreden: „Pont Balatonfüreden volt a központjuk, majdnem ott, ahol az anyukám lakik [...], de ezt csak a tévéből tudom én is, mert erről mi semmit nem tudtunk a világon akkor még, legalábbis én meg a mi családunk.”⁵⁷

A helyi emlékezet a balatoni turizmus és benne a magánszállások fénykorát egyértelműen a keletnémet turisták tömeges jelenlétével kapcsolta össze, annak ellenére is, hogy az NDK-ból érkezőknél jelentősen nagyobb volt a Magyarországra beutazó csehszlovák és lengyel állampolgárok száma.⁵⁸ „Rengeteg keletnémet volt itt, rengeteg. Az egész falu szinte azokkal volt tele” – hangsúlyozta Teréz. Az NDK-sok nagy számát általában azzal magyarázták, hogy itt, a Balatonnál tudtak a legkedvezőbb körülmények között találkozni nyugatnémet rokonaikkal, és mivel a szigorú valutakorlátozások miatt csak nagyon kevés márkát válthattak be forintra, az olcsóbb szállásokat keresték, ilyeneket pedig a kempingeken kívül elsősorban a magánszállásokon találtak.

⁵⁶ A Balatonnál nyaraló keletnémet turisták állambiztonsági megfigyeléséről több történeti munka is született: JOBST Ágnes: *A Stasi működése Magyarországon. A keletnémet és a magyar állambiztonság kapcsolata 1955–1989*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2015; SLACHTA Krisztina: *Megfigyelt szabadság. A keletnémet és a magyar állambiztonsági szervek együttműködése a Kádár-kori Magyarországon 1956–1990*. Kronosz Kiadó, Pécs, 2016; BÉRESI Ákos: I. m.

⁵⁷ Interjú Judittal.

⁵⁸ SLACHTA Krisztina: *Két világ határán*. I. m. 88. 1984-ben például 4,5 millió csehszlovák, 1,8 millió lengyel és 1,3 millió keletnémet állampolgár érkezett Magyarországra. Közülük 2,9 millió, illetve 1,3 és 1 millió volt a turista, a többiek átutazók vagy kirándulók voltak (akik 24 óránál kevesebb időt töltöttek az országban). PRÓBÁLD Ákos: *Év végi mérleg előtt. Idegenforgalom*, 1985/2. 14–15.

Végül is tulajdonképpen úgy kezdődött a nagy idegenforgalom, hogy le voltak zárva a határok, és a keletnémetek meg a nyugatnémetek nem járhattak össze. És akkor ugye itt találkoztak a Balaton-parton nagyon sokan. És hát ezért volt itt akkora idegenforgalom.⁵⁹

Abban az időben az NDK-sok jöttek főleg, nekik nem kellett luxuskörülmények. Tiszta legyen, rendezett legyen.⁶⁰

Interjúalanyaim emlékei is többnyire hozzájuk kötődnek, történeteikben elsősorban keletnémet vendégeikről szerzett élményeik jelennek meg. Ez abból is fakadhatott, hogy visszatérő vendégeik jelentős része is az NDK-ból érkezett, és ezért tartósabb, szorosabb, több emléknymot hagyó kapcsolat alakult ki köztük. Az évről évre ugyanahhoz a szobakiadóhoz visszatérő vendégek fontos részét képezték nagyon sok szállásadó vendéglátóknak. Ha először utazási iroda közvetítette is ki őket, legközelebb már általában magánúton jöttek. Mindkét félnek előnyös volt ez a nyaralásszervezési gyakorlat: a szállásadónak előre kalkulálható, biztos bevételt jelentett, a szállóvendég pedig a korábban már bevált helyre térhetett vissza. Sok más pozitív hozadéka is volt a vendég és a vendéglátó között kialakult szorosabb, olykor már szinte baráti kapcsolatnak.

Szóval ilyen visszatérő vendégek kialakultak elég hamar, mert hát annak örültek, hogy én jól beszélek németül, [...] és hát ilyen helyekre szívesen visszamentek, meg hát, ahol barátságos volt a házigazda. Sok ilyen volt.⁶¹

[K]evés volt, akinek nem volt jó pár visszajáró vendége. Nekünk meg szinte teljesen betöltötték a nyarat. [...] Volt, aki huszonháromszor visszajött. Tehát nekünk már valójában nagyon nem is kellett meghirdetni.⁶²

Egyesek már nyaralásuk alatt lefoglalták a következő évre a szállást, mások hazautazásuk után írták meg, hogy legközelebb

⁵⁹ Interjú Erzsivel.

⁶⁰ Interjú Margittal.

⁶¹ Interjú Ágival.

⁶² Interjú Terézzel.

mikor jönnek. Teréz szerint tél végére sokszor szinte már minden szobája foglalt volt: „Ezek a vendégek, különösen a németek, amikor elmentek, utána szinte egy hónapra megírták, hogy a következő évben nekik mikor lesz a szabadság.” A kapcsolattartás formája sokáig egyedül a levélírás volt. Akik nem értették a levélíró nyelvét – ami döntő részben német volt –, azok az adott nyelven jól beszélő ismerősüket kérték meg, hogy olvassa el a levelet, és írja is meg a választ. Utóbbiak közé tartozott Erzsi „sváb” származású édesanyja is: „Még azoknak is anyu bonyolította a levelezését, akik az utcában vagy a környéken kiadták a lakásukat.”⁶³

Interjúalanyaim közül többen is beszéltek németül. A főleg német turistákra épülő balatoni idegenforgalom általában a német nyelv elsajátítására ösztönözte az itt élő fiatalokat, az idősebbek nyelvtudása pedig még az orosz nyelv kötelezővé tétele (1949) előtti időszakból származott, amikor első idegen nyelvként németet tanítottak az iskolában. Anna a hetvenes évek elején, már általános iskolás korukban külön németre íratta be a lányait. Ilona szerint azért, hogy „tudjunk a német vendégekkel beszélgetni. Itt angolról szó sem volt, itt csak a németet nyomatták.” Ő később a füredi gimnáziumban is a német nyelvet választotta. A keletnémet fiatalokkal való beszélgetéseik során olykor még az egyébként nemigen kedvelt orosz nyelvet is használták: „Az orosz és a németet kevertük. Azok is az oroszot tanulták; amit nem tudtunk németül, azt oroszul mondtuk. Az NDK-sokkal ez volt a társalgási mód, meg a kézzel-lábbal.”⁶⁴ Ági szintén külön németre járt általános iskolásként, Judit pedig középiskolában szerzett némettudását hasznosította vendégfogadóként. Irén korábban nem tanult németül, de harmincas éveinek elején, már felnőttként részt vett egy német nyelvet is oktató féléves tanfolyamon, hogy szobaasszonyként el tudjon helyezkedni az akkor nyíló tihanyi motelban: „Voltunk hát olyan ötvenen, ahol aztán németet tanítottak, meg hát ilyen szállodai dolgokat, hogy a vendéggel hogyan kell foglalkozni. [...] Tehát ott, amit tanultam, azt

⁶³ Interjú Margittal.

⁶⁴ Interjú Ilonával.

nálunk a szobakiadásnál tudtam kamatoztatni. Tehát annyira nem voltunk elveszve.”⁶⁵

Interjúalanyaim elbeszélései szerint azok sem érezték „elveszve magukat”, akik korábban nem tanultak németül, szótár segítségével és a kommunikáció nonverbális eszközeivel jól megértették magukat más nyelven beszélő vendégeikkel, ráadásul maga a vendégfogadás volt a legjobb ingyenes nyelvi kurzus, az évek során a legszükségesebb szavakat könnyen el lehetett sajátítani. „Mutogattunk, meg a szótár mindig ott volt. Meg azért, tudod, ennyi éven keresztül [...] az emberre azért valami csak ragadt. Most már nem tudnék egy szót se” – mondta Erzsi, amikor a nyelvi akadályokról kérdeztem. Teréz is hasonló módon szerezte nyelvi ismereteit: „Én nem tanultam németül, de végül már mindent megértettem, ilyen konyhanyelven tudott az ember beszélni.”

Több visszaemlékező is úgy gondolta, hogy a vendégfogadásukra jellemzőnek tartott oldott, baráti légkört az egymás nyelvét nem értő, de egymást mégis jól megértő vendégek és vendéglátók esti társalgásának felidézésével tudja legérzékletesebben bemutatni. Judit, akihez az IBUSZ hosszú ideig lengyel családokat küldött, így beszélt erről:

A nyelv soha nem okozott problémát semmilyen nemzetnél. Meg tudtuk értetni magunkat. [...] Emlékszem, hogy megérkeztek a lengyelek, akkor még élt az apósom is. Leültünk az asztalhoz, elintéztük a papírmunkát, és előkerült rögtön a pálinkásüveg, mert az úgy dukált minden vendégnél, és az apósom is egy-két pohár után, meg a lengyel úriember is egy-két pohár után mondták a magukét, beszélgettek egymással. A lengyel lengyelül, az apósom magyarul, és kiválóan el tudtak beszélgetni órákon át.⁶⁶

A visszaemlékezők szerint a szobakiadók – Juditékhoz hasonlóan – általában „magyaros vendégszeretettel” igyekeztek fogadni vendégeiket: üdvözléskor előkerült a pálinka, az esti beszélgetésekhez bort hoztak fel a pincéből, és süteménnyel kínálták őket. A visszatérő vendégek esetében még inkább arra törekedtek, hogy a köztük lévő kapcsolat üzleti jellege elhalványuljon,

⁶⁵ Interjú Irénnel.

⁶⁶ Interjú Judittal.

és úgy tűnjön, mintha barátságból meghívott, nem pedig fizető vendégek lennének. Teréz a „majdnem családtag” kifejezéssel érzékeltette ezt a viszonyt: „Jöttek a visszajáró vendégek, akkor már úgy fogadtuk őket, majdnem, mint családtagot, [...] jó magyaros étellel, lecsóval vagy csirkepaprikással vagy valamivel, este meg ugye ültünk velük kint a teraszon, éjfélig meg egy óráig poharazgattunk.”

A „jó magyaros étel” és a „magyar konyha remekeiért” lelkesedő külföldi vendég témája, mint a szívélyes vendéglátás legfőbb bizonyítéka, szinte valamennyi visszaemlékező elbeszélésében megjelent:

Hát, gulyáslevest meg pampuskát [fánkot] csináltam. [...] Aztán azok majd megbolondultak érte.⁶⁷

Főztük nagy lábosban a lecsót, meg bográcsban a pörköltet. [...] A lecsót a felnőttek annyira szerették, hogy némelyik maga elé húzta a nagy lábost, és kitörölgette kenyérral az alját. [...] A nagymama sütötte a palacsintát garmadával nekik, mert úgy ették a vendég gyerekek a magyar konyha remekeit, mint akik még soha nem láttak ételt. A csirkepörkölttől elkezdve a nokedlig mindent, pedig az anyukájuk mondta, hogy az ő gyerekei nem esznek meg semmi ilyet. Ugye a német étrend teljesen más, mint a magyar, és ahogy a szájukon befért, úgy falták a csirkepörköltet, soha nem felejttem el.⁶⁸

A papa akkor még javában horgászott, és akkor volt egy jó pontyvacsora. [...] Volt, amikor a vendég fiatalember körbeszaladta háromszor a házat, hogy még tudjon enni.⁶⁹

A visszatérő vendégek és a vendéglátók kapcsolatát a kölcsönösség jellemezte. A kivételezett bánásmódot, a vendéglátók extra szolgáltatásait (ebéd-, vacsorameghívás, pincészer, szabad hozzáférés a háziak kertjében termelt zöldséghez, gyümölcsökhöz stb.) a vendégek ajándékokkal igyekeztek viszonzni. Hoztak ágyneműt, törölközőt, különféle ruhaneműt, konyhai eszközöket, műszaki

⁶⁷ Interjú Annával.

⁶⁸ Interjú Judittal.

⁶⁹ Interjú Irénnel.

cikkeket, többnyire olyasmit, amit náluk olcsóbban és/vagy jobb minőségben lehetett beszerezni, mint Magyarországon. Mindkét fél arra törekedett, hogy lehetőleg hasonló legyen a figyelmeségből, kedvességből, vagyis ingyen adott és kapott javak, azaz a megvendéglés és a megajándékozás mértéke. Lényegében egyfajta pénz nélküli csereügylet zajlott le köztük, aminél fontos volt, hogy egyensúlyba kerüljön a mérleg két nyelve. „Sok szép ágyneeműt, törölközőt kaptunk ajándékba – mondta Teréz, majd rögtön hozzátette –, igaz, hogy annyit főztünk-sütöttünk nekik, hogy!” Annáék is kölcsönösségről, viszonzott szívességekről beszéltek: „Thomasékat a mama mindig vendégül látta, adott nekik vacsorát, a szalámi, a paprika, paradicsom rögtön előkerült, és mivel az NDK-soknak nem volt pénze, persze hogy jöttek potyázni. De ők mindig hoztak ajándékot emiatt. Most azt mondom, hogy potyáztak, de nem potyáztak, mert utána ők ezt meghálálták.”⁷⁰

Fontos dologra utal az idézet. A megajándékozás-megvendéglés szokása, úgy tűnik, nem pusztán a vendégfogadás rituáléjának része, udvariassági gesztus volt vendég és vendéglátó között, hanem tudatos gyakorlat, ami azt célozta, hogy a szocialista országokból érkező turisták finanszírozni tudják balatoni nyaralásukat. A keletnémet és a lengyel vendégek (interjúalanyaim elsősorban velük kapcsolatos tapasztalataikról számoltak be) ugyanis olyan kevés márkát és zlotyit válthattak be forintra (államaik jelentősen korlátozták a külföldi utazásokra beváltható összeget⁷¹), hogy az nem fedezte egy-két hetes magyarországi tartózkodásuk költségeit. A keletnémet lakosság életszínvonal a szocialista táboron belül nem számított rossznak, a valutakorlátozás miatt azonban akkor is szegénynek tunktek vendéglátóik szemében, ha otthon viszonylag jól éltek: „A keletnémetek na-

⁷⁰ Interjú Verával.

⁷¹ A Magyarországra utazó keletnémet állampolgárok a hetvenes évek közepén napi 30 keletnémet márkát (1974-ben ez 123 forintnak felelt meg) válthattak be forintra az NDK-ban fizetett szabadságuknak megfelelő napra. További 100 márkát válthattak be a meglátogatott országban. Lengyelországban kortól függetlenül évente 8100 zlotyi (6940 forint) volt a kiváltható valutakeret. BAZSÓ László: A turisták valutaellátása a KGST-országokban. *Idegenforgalom*, 1974/11. 21.

gyon-nagyon szegények voltak akkor. Nekik nem volt pénzük.”⁷² Sokan azonban tisztában voltak a tényleges viszonyokkal, és a Magyarországra utazó keletnémetek pénzügyi helyzetét a nyugatra utazó magyarokéval *látták hasonlónak*: „Az NDK-ból jövők körülbelül úgy vannak pénzzel ellátva, mint amikor mi megyünk nyugatra.”⁷³

A hiányzó valutát többek között a fenti módon, „árucserével” igyekeztek pótolni a keletnémet és a lengyel turisták: az otthon megvásárolt iparcikkek Magyarországon a megajándékozott vendéglátó jóvoltából ingyenes enni-innivalóvá (magyaros vacsorákká, házi borrá, kerti terményekké stb.) változtak át, csökkentve ezzel a vendégek itteni pénzkidadásait. A vendéglátók esetenként a szállásdíjba is beszámították a vendégek által hozott értékesebb cikkeket. Nekik is érdekükben állt egy ilyen csereügylet, mivel jó minőségű termékekhez, olykor hiánycikkekhez jutottak hozzá viszonylag olcsón. A visszajáró vendégekkel azt is megbeszélhették, hogy mit hozzanak a következő alkalommal. „Olyan is volt, hogy nem tudták kifizetni teljes mértékben a bérleti díjat, viszont érkeztek különféle árucikkkel, amivel kiváltották magukat. Innen van a még mindig működő elektromos habverőnk, meg különféle konyhai gépek.”⁷⁴ Margit így idézte fel az édesanyja és vendégei között kialakult csereügylet részleteit: „Meg szokták beszélni, hogy mi az, amire anyunak szüksége lehet, például damaszt ágynemű. Csoda szép selyem damaszt ágyneműink voltak. Még talán most is megvan egy garnitúra, és még most is nagyon szép [...], és akkor azt persze levonta anyu a bérleti díjból.”

Nemcsak ajándékozás céljából és „alternatív fizetőeszközként”, hanem eladásra is hoztak magukkal különféle árucikkeket a keletnémet és a lengyel turisták, hogy forinthoz jussanak. Ezeket elsősorban szállásadójuk környezetében próbálták értékesíteni, de voltak, akik parkolóiban, autójuk csomagtartójából is árul-

---

⁷² Interjú Judittal.

⁷³ Jelentés az idegenforgalom politikai, ideológiai, gazdasági helyzetéről és feladatainkról Veszprém megyében. d. n. HU-MNL-VeML XXXV. 1. f. 1973. 35. ó. e. 126. d. – A jelentés a megyei idegenforgalommal kapcsolatos közhangulatról is beszámolt. Az idézet egy Balaton-parti község egyik lakosától származik.

⁷⁴ Interjú Judittal.

ták. „Olyan kevés forintot kaptak [...], hogy próbálkoztak, hoztak eladnivalót, például kukkert, ilyen távollátót [...], hogy szegényeknek legyen költenivalójuk. Volt, aki ágyneműt hozott. Vagy a szobakiadó vette meg, vagy a szomszédja” – mondta Ági, aki többek között Zeiss távcsövet vásárolt egyik keletnémet vendégétől. Annáék elmondása szerint Tihanyban a szobakiadók kapcsolati hálója, információs hálózata nemcsak a vendégszerzést, hanem a vendégek áruinak értékesítését is megkönnyítette. A keletnémet fehérneműk, otthonkák, a lengyel ágyneműk és konyharuhák a szállásadó ismerősei között találtak főleg gazdára. Mivel „nem volt szabad árulni, csak titkosan, olyanoknak kellett szólni, [akik megbízhatóak voltak:] rokonság, família”.⁷⁵ Bizonyára hasonlóan zajlottak le ezek az ügyletek Balatonfüreden is. Jól mutatja a korabeli lengyel turizmus méreteit a Balatonnál, hogy a lengyelek által ajándékozott vagy eladott lepedők Judit szerint még ma is nagy számban találhatóak a füredi háztartásokban: „Hoztak mindig ajándékba rengeteg mindent, főképpen – még most is használom – lepedőket. [...] Ilyen nagyon erős vászon, nagy méretű, franciaágyra való lepedőt. [...] Színes csík van az oldalán. Szerintem Balatonfüreden nagyon sok mindenkinek van ilyen.”⁷⁶

Interjúalanyaim tapasztalata szerint a szűkös valutakeret miatt az önellátásra törekvés is fontos eleme volt a keletnémetek nyaralási stratégiájának. Általában tartós élelmiszerekkel megrakott autóval érkeztek, hogy csak a legszükségesebb friss termékekért kelljen pénzt kiadniuk Magyarországon, és mint láttuk, sokan a vendéglátó kertjében termő zöldségre, gyümölcsre is számítottak. A konzervekből, zacskós levesekből a vendéglátó konyhájában ebédet-vacsorát készítő keletnémet vendég alakja szinte valamennyi visszaemlékező történetében megjelenik.

Na, persze... a főzőcskézés, ugye. Hozták a rengeteg kaját, ezeket a szokásos német kajákat, amiket aztán itt föltettek a fazekakba, és főzték, úgyhogy én csak lopva kerültem a tűzhelyhez, mert ők állandóan itt főzőcskéztek. A reggelitől, az ebédetől, a va-

⁷⁵ Interjú Ilonával.

⁷⁶ Interjú Judittal.

csorától kezdve mindent. Mert pénzük nekik sem volt, hogy elmenjenek étterembe.⁷⁷

Na, és akkor, hogy mire volt elég ez a pénz nekik? Hát vendéglőbe nem tudtak menni, a szobakiadó konyhájában főztek maguknak. [...] Hoztak rengeteg konzervet, meg amit otthonról tudtak, és akkor abból étkeztek. [...] Hát legfeljebb a strandon vettek valamit, fagyit, de szuvenirre, vagy valami szép dologra, ami tetszett volna, hogy hazavisszük, nem jutott a hivatalos pénzből.⁷⁸

A keletnémetek étkezési szokásaival kapcsolatban Annáék emlékezetében a magyar háztartásokban akkor még szokatlan zacskós leves számukra kellemetlen szaga maradt meg a legélesebben: „A konyhában csinálták a zacskós leveseket. Mindig mondtuk, hogy most a németek főznek, nem érzitek, hogy milyen büdös szag jön? [...] Mindig meghívtak, de én mondtam, hogy köszönöm szépen, nem kérek.”⁷⁹

Nyaralási költségvetésük elkészítése során valószínűleg sok keletnémet család számolt a velük egy időben szintén a Balatonon nyaraló nyugatnémet rokonaik támogatásával is. Jelentősen csökkentette kiadásait, ha a jobb anyagi helyzetben lévő nyugati rokonok kifizették a szállásuk díját, ami a keletnémetek esetében többnyire az olcsóbb és mint láttuk, praktikusabb magánházaknál volt, míg módosabb rokonaik inkább szállodában laktak. (Ági szerint az utazási irodában ők elvileg nem is adhattak szállást egy helyen kelet- és nyugatnémet vendégnek. Írásos utasítás nem volt rá, csak „lehetett tudni”, hogy így kell eljárni. Ők azért olykor kivételt tettek.)

A rokoni segítség másik, gyakoribb formája az éttermi meghívás volt, ami (a vendéglátó vacsorameghívásaival együtt) valamennyire megtörte a konzervekre alapozott étkezéseik egyhangúságát. Az egymást régóta nem látott, keletre és nyugatira szakadt német családok találkozását balatoni nyaralásuk során két visszaemlékező is személyes élményként, az esemény szemtanújának pozíciójából idézte fel. Az örömteli viszontlátást, a nagyszülők és az unokák első találkozását Judit meghitt jelenetként

⁷⁷ Interjú Irénnel.

⁷⁸ Interjú Ágival.

⁷⁹ Interjú Verával.

ábrázolta: „Nagyon sok olyan család nyaralt nálunk, akik nem látták egymást iksz éve, mert az egyik keleti volt, a másik nyugati, és idejöttek találkozni. Tehát például a nagyszülők az unokákkal itt találkoztak először, és erről van is emlékem, ahogy ülnek a teraszon, és boldogok.” Irén viszont a bőkezű gazdag és a hálás szegény rokon találkozásaként jelenítette meg az eseményt: „Na, volt olyan, akinek eljött ide a nyugatnémet rokona, itt találkoztak. Nem nálunk lakott, csak eljött ide a rokonokhoz, megadták a címet. És ugye az NDK-sok voltak a kis Trabantjukkal, a nyugatnémet rokon, az meg a gyönyörű nagy autójával. Hát azt se tudták, hogy nézegessék azt a gyönyörű autót, a rokonét, és akkor a rokon vitte vacsorázni ezeket az NDK-s rokonokat, meg hát mindennel elhalmozta őket.” Az autómárkák anyagi státust jelölő funkciója más kontextusban is megjelent. Teréz szintén ezzel utalt a német egység után megváltozott helyzetre: „Aztán ugye, amikor volt a rendszerváltás, [...] már ők sem Trabanttal vagy Wartburggal, hanem nyugati kocsival jöttek, és akkor látzott, hogy azért egy kicsit már jobban ment nekik.”

Szállóvendégből jó barát

Interjúalanyaim elmondása szerint a Kádár-kori balatoni magánszállásokon a szimpla üzleti kapcsolatnál általában személyesebb, olykor kifejezetten baráti viszony alakult ki szállásadók és szállóvendégek között. Ez nem meglepő, hiszen a szobakiadásra berendezkedett családi házakban, ahol félig-meddig egy lakótérben élt vendég és vendéglátó, eleve több alkalom kínálkozott a kapcsolatteremtésre, ismerkedésre, mint más típusú szálláshelyeken. Az otthonukat megosztó szállásadók ugyanakkor tudatosan törekedtek is arra, hogy vendégeik számára olyan barátságos, oldott, családias légkört teremtsenek, ahol a befogadott idegenek, ha nem is családtagoknak, de „igazi” vendégeknek érezhessék magukat. Úgy gondolták, hogy az otthonosság érzetének, élményének megteremtése jelentheti azt a többletet, amit a magánszállások nyújtani tudnak, ami megkülönbözteti őket a többi szállástípustól.

A magánszállást választó nyaralók szintén tisztában voltak azzal, hogy nem szokványos szálláshelyre, hanem egy család otthonaként funkcionáló lakásba érkeznek, ezért ők is inkább vendégként, mint szolgáltatást igénybe vevő vásárlóként viselkedtek. Ennek jele volt például, hogy sokszor már első alkalommal (nem csak visszatérő vendégként) ajándékkal érkeztek, kisebb dísz tárgyat, terítőt, ágyneműt hoztak a szállásadónak, a nyaralásból hazatérve pedig – ahogy jó vendéghez illik – lakóhelyüket ábrázoló képeslapon köszönték meg a szíves vendéglátást.

A kapcsolatteremtés és barátkozás mértéke azonban a felek alkatától és szándékától is függött. Edit és Éva például kifejezetten távolságtartóak voltak vendégeikkel, elmondásuk szerint számukra kényelmesebb volt a személytelen üzleti kapcsolat, de a barátkozást és ennek részeként a „magyaros vendéglátást” ők is a sikeres üzlet egyik fontos feltételének (és inkább üzleti fogásnak, mint „őszinte” barátkozásnak) tartották. Velük ellentétben Judit nem nyomasztó teherként, hanem pozitív tapasztalatként, kellemes emlékként idézte fel szobakiadással töltött éveit. Olyan szállásadónak mutatta be magát, aki nagyon jó viszonyt tudott kiépíteni vendégeivel, akinek a szobakiadás pénzszerzési lehetőségénél jóval többet, ismerkedési, kapcsolatteremtési alkalmat jelentett: „Valahogy akkor még nem is annyira a pénzről szólt az élet – mondta –, hanem mi például nagyon szerettük, hogy megismerkedhettünk más országbeli emberekkel. [...] Jó kis élményként éltem én ezt meg hosszú éveken át, és nem éreztem, hogy ez most akkora munka lenne.” Történeteiben a szállóvendégek mint közeli jó barátok jelentek meg, akik esténként nemcsak együtt bográcsoztak, borozgattak a háziakkal, hanem olykor a ház körüli munkákba is besegítettek. Az egyik lengyel vendég például az új emésztőgödör kiásásába szállt be, mások a vendéglátók gyerekeit vitték le a strandra, hogy mentesítsék az elfoglalt szülőket. Egy visszajáró nyugatnémet család pedig annyira otthon érezte magát náluk, hogy az antennaszerező férj parabolaantennát szerelt fel a házukra, hogy gyerekei a háziak gyerekeivel együtt mesefilmeket nézhessenek az otthon megszokott tévécsatornákon. „És ez az antenna még most is fönt van a teraszunkon.” A háziaknak segítő szállóvendég alakja Annáék visszaemléke-

zésében is megjelent. A náluk nyaralók közül egyesek nemcsak pincészerre mentek ki este a szőlőbe, hanem napközben is be- szálltak a szőlőápolási munkákba: „Voltak olyan németek, akik nekem segítettek kötözni, az Ancsáék. Meg a »Pucérék«,⁸⁰ azok is segítettek a papának kapálni.”

Az évről évre visszatérő vendégekkel létrejött közeli kapcsolat olykor valódi barátsággá alakult. Ekkor már nemcsak egy képeslap érkezett tőlük távozásuk után, vagy rövidke köszönőlevél a nyaralás során készült közös fényképekhez csatolva, hanem a nagyobb ünnepekre: karácsonyra, húsvétra, valamint név- és születésnapokra is kölcsönösen küldtek képeslapot, és életük fontosabb eseményeiről is beszámoltak egymásnak. Margit elmondása szerint szülei egy idő után már pénzt sem fogadtak el azoktól, akikkel nagyon jó barátságba kerültek, viszonzásként a vendégek értékes ajándékokat hoztak: „És aztán kialakultak barátságok, amikor ez már nem is szobakiadás volt, hanem barátság. [...] Az elején még fizettek, [...] az tartott... nem tudom, mennyi ideig, pár évig is akár, aztán már mint barátok jöttek.”⁸¹ A baráti viszony egyik biztos jele volt, amikor felcserélődtek a szerepek, és a korábbi vendéglátókat az addigi vendégek hívták meg magukhoz vendégségbe. A szorosabb baráti kapcsolatok akkor sem szakadtak meg, amikor a vendégek már nem a Balatonra mentek nyaralni, vagy a szállásadó szüntette be a szobakiadást. A levelezés folytatódott, az arra járó régi vendégek pedig felkeresték egykori vendéglátójukat.

Margit több családot is említett, akikkel szülei „életre szóló” barátságot kötöttek.

Volt két vagy három NDK-s család, akikkel kifejezetten jó barátságba kerültek. Az egyik családnak volt két lánya, akik közül a fiatalabb velem volt közel egyidős, és ő aztán jött önállóan is hozzánk. Én is voltam kint náluk, a szülők is voltak egymást látogatni. És a kinti családok, ha egyiknél anyuék megjelentek, akkor a többi értük ment, és vitte őket a maguk lakhelyére, úgy- hogy ez egy nagyon-nagyon hosszan tartó jó barátság volt. Aztán

⁸⁰ „Pucéréknak” nevezték Annáék azt a keletnémet házaspárt, akik reggelente meztelenül jártak ki szobájukból a közös fürdőszobába. Elképzelhető, hogy az NDK-ban népszerű Freikörperkultur (FKK), a nudizmus hívei voltak.

⁸¹ Interjú Margittal.

jöttek a nyugatnémetek, a Hédiék. [...] Ők minden évben itt voltak, és az anyuék is mentek mondjuk háromévenként hozzájuk. [...] Soha nem volt olyan, hogy ne telefonáltak volna egymásnak születés- vagy névnapkor. Ha húsvét volt, ha karácsony, Héditől mindig megérkezett a csomag, még az unokáknak is, és amikor beteg volt, az anyu volt az első, akit fölhívott, majdnem hogy testvéri szeretet volt köztük. [...] Volt egy osztrák házaspár is, akikkel életük végéig nagyon jó barátságban voltak. Ha jöttek, esetleg nem ide a szüleimhez, hanem mondjuk Hévízre, onnan is rendszeresen átjöttek. Az apu születésnapja augusztusban volt, nem volt olyan születésnap, hogy ne lettek volna itt. A temetésén is itt voltak. Én is nagyon szerettem őket, még a szüleim halála után is tartottam velük a kapcsolatot.⁸²

Szobakiadás révén szerzett barátokról, hosszan tartó kapcsolatokról mások is beszámoltak. Erzsiék egy keletnémet házaspárral kerültek közeli viszonyba, akik hosszú éveken át jártak hozzájuk, és őket is meghívták magukhoz vendégségbe az NDK-ba. Ajándékaik közül Erzsi különösen a szép női cipőkre emlékezett vissza szívesen: „Az asszony egy cipőboltnak volt a vezetője. [...] Úgyhogy gyönyörű cipőket hozott, akkora volt a lába, mint nekem.” Judit többek között egy nyugatnémet családot említett, akikkel különösen szoros kötelék fűzte össze őket. Hasonló korú kisgyerekeik szinte együtt nőttek fel az alatt a nyolc-tíz év alatt, amíg náluk nyaraltak. A kapcsolat azóta is él, rendszeresen küldenek fényképeket – most már az unokákról – egymásnak.

Anna lányai közül ketten is voltak kint vendégként az NDK-ban. Vera barátsága az egyik keletnémet család vele egykorú kislányával kilenc-tíz éves korukban kezdődött, és még ötven évvel később, ma is tart. „Nekem a Diana volt a barátnőm, övele mindennap kijártunk a szőlőbe, sátrat építettünk, rendes gyerekkori játékokat játszottunk. Ő megvan még nekem most is.” Az akkor a tízes évei közepén járó Ilona hároméves kapcsolata Thomasszal több volt, mint barátság: „Csak nyáron találkoztunk, addig levelezgettünk. Kint is voltam náluk az NDK-ban az egyik nyáron” – mesélte. A kapcsolatnak egy helybéli fiúval kezdődő szerelem, majd házasság vetett véget. Nem az övé volt

⁸² Uo.

az egyedüli love story, több évig tartó kamaszszerelem a helyi és a nyaraló fiatalok között. Irén középiskolás fia szintén beleszeretett egy keletnémet lányba. Évekig leveleztek, látogatták egymást, de végül szakítottak, Irén szerint azért, mert egyikük sem akart átköltözni a másik országába: „És ebből majdnem házasság lett, csak annyi, hogy a fiam azt mondta, hogy ő megismerte az NDK-t, mert ő többször járt ott, ő a világot oda el nem megy. Ez a kislány pedig fodrászlány lett, nagyon jó munkahelye volt, és azt mondta, hogy ő meg nem jön el Magyarországra, menjen a fiam NDK-ba. És így szakadt meg.”

Beszélgetőpartnereim szinte csak pozitív vagy semleges élményeket idéztek fel vendégeikkel kapcsolatban. Rossz tapasztalataikról, a szobakiadással összefüggő kellemetlen helyzetekről, konfliktusokról csupán rákérdezésemre beszéltek, és elmondásuk szerint ilyenek csak nagyon ritkán fordultak elő. Példaként előadott történeteik szereplői jellemzően olyan vendégek voltak – többnyire fiatalok –, akik magatartásukkal zavarták a család nyugalomát, felborították a rendet, vagy valamilyen kárt okoztak a lakásban. Irén részegen randalírozó fiatalokról beszélt: „Elmentek mulatni, tök részegen hazajöttek. Ezek mindent összeszepszkitottak, üvöltöztek, ordítottak, az ablakon ugráltak ki. Na, aztán ugye apa szólt nekik, és megmondta, hogy azonnal pakoljanak össze és takarodjanak. El is mentek. Rögtön ki lettek dobva. [...] Tehát ilyenek előfordultak. De ezenkívül nem volt soha semmi különös gond, hogy bármit is tettek volna, vagy nem úgy viselkedtek.” Editék rossz élményei is a nyaralásuk alatt zabolátlanul viselkedő fiatalokkal voltak kapcsolatosak: „A motoros bandáktól féltünk, hogy jaj, csak nehogy olyat küldjön az IBUSZ a nyakunkra, hogy öt-hat fiatalember... aztán szétszedik a lakást, meg nehogy hangoskodjanak. Egyszer-kétszer volt, de nem volt ilyen komoly tragédia belőle, szóval nem volt vészes.”

Erzsi csupán azt a jelenetet tudta felidézni, amikor egyik vendégének gyerekei sáros lábukkal összekoszolták a falat: „Nagy eső volt, csupa sár volt a cipőjük, minden, és akkor bementek a szobába, és így a falra fölrakták a lábaikat.” Lajos számára pedig az az eset maradt emlékezetes, amikor egy szerelmespár alatt

leszakadt az ágy, amit inkább vicces sztoriként, mint bosszantó történetként emleget azóta is.

A vendégfogadás befejezése

Azok a családok, amelyek a hatvanas-hetvenes években kezdtek el a vendégfogadást, a rendszerváltás környékén hagytak fel vele. Döntésük motívumai között első helyen az NDK-sok elmaradása szerepelt: „Addig volt kiadva, ameddig az NDK-sok jöttek” – mondta Anna. A keletnémetek távozásával visszaesett a privát szobák iránti kereslet, különösen az olyan szállások iránt, ahol a vendégeknek osztozkodniuk kellett a háziakkal a lakás használatán. A szobakiadással a kilencvenes évek végén felhagyó interjúalanyaim lakásai is ezek közé tartoztak. Ilona tihányi szobakiadókról szerzett tapasztalatai szerint azok a szállásadók, akik folytatni kívánták a vendégfogadást, általában átalakították a lakásukat, hogy külön fürdőszoba álljon a vendégek rendelkezésére: „Akinék volt három szobája, annak maradt két szoba, mert a középsőt megfelezte, és fürdőszobákat csinált belőle.”

Irén már a nyolcvanas évek elején abbahagyta a vendégfogadást, hogy a fővárosban tanuló egyetemista gyerekei zavartalanul élvezhessék otthon a nyári szünetet: „Amikor ők elmentek az egyetemre, akkor már nem adtuk ki. Ugye mindig jöttek a barátokkal meg az osztálytársakkal, [...] meg akkor már mi is egy kicsit helyrejöttünk.” Ennek ellenére ő is az NDK-sok távozásához kapcsolta a vendégfogadással foglalkozó éveinek végét. „Lényegében ameddig az NDK-sok voltak” – válaszolta arra a kérdésemre, hogy meddig adtak ki szobát. Ez is azt mutatja, hogy a helyi kollektív emlékezetben a balatoni szobakiadás időszaka (illetve ennek a Kádár-korra jellemző formája) szétválaszthatatlanul összefonódott a keletnémetek jelenlétével.

Azok a családok, amelyek a nyolcvanas években kezdtek hozzá a szobakiadáshoz, és vendégeiket már kezdetben is külön lakótérben tudták elszállásolni, a keletnémetek távozása után is adtak ki szobát. Ági, Judit és Lajos a kilencvenes évek köze-

péig-végéig folytatták a vendégfogadást, és elmondásuk szerint kamaszodó gyerekeik miatt hagytak fel vele, hogy ne kelljen nekik a vendégek miatt nyaranta lemondaniuk saját szobájukról. „Ugye nekünk kisgyerekeink voltak – mondta Judit –, aztán ők már később, amikor elég nagyok lettek, az emeleten laktak, de nyáron, amikor kiadtuk a szobákat, akkor visszaköltöztek a lenti gyerekszobájukba együtt. És ezt addig lehetett csinálni, amíg ők akkorák nem lettek, hogy ezt azért mégse várhattuk el tőlük. Mondjuk talán így hatodikos-hetedikes korukig ment a dolog, és utána már nem.” Lajos szintén arra hivatkozott, hogy serdülő gyerekeinek kellett a külön szoba, de azt is hozzátette, hogy a kilencvenes évek végétől már csak azok a szobakiadók tudtak versenyben maradni a balatoni szállások piacán, akik komolyan ráálltak a vendégfogadásra, és igyekeztek megfelelni az egyre magasabb elvárásoknak: „A kilencvenes évek vége felé is már elkezdték keresni azokat a szobákat vagy lakásokat, amelyek klímával voltak felszerelve. Akkor nálunk ez nem volt még egyáltalán jellemző. Talán lehetett klímát kapni már, de valami horror áron.”

Judit szintén azt tapasztalta, hogy a rendszerváltás után megnöttek és szerinte indokolatlanul nagyok lettek a szállóvendégek igényei, amit ő vendégkörének megváltozott összetételével hozott elsősorban összefüggésbe. A rendszerváltás előtt nála megszállt keletnémetek és lengyelek szerinte mindig elégedettek voltak az általa nyújtott szolgáltatással, a rendszerváltás után azonban főleg magyarok jöttek: „Nagyon rátartiak voltak, [...] majdnemhogy lenézve éreztem magam, nem tudom, minek képzelték magukat. Semmi nem volt jó, semmi nem tetszett. Nem egy ötszillagos hotelba jöttek, hanem egy apartmanba! [...] Ráadásul azért egy házban laktunk velük, mindent értettek. A németek meg nem értették a magyar beszédet. Tehát zavart minket, hogy így mondjam, és talán két évig csináltuk még így a magyarokkal, és akkor befejeztük végleg.”

Interjúalanyaim közül legtovább és a leghosszabb ideig Teréz foglalkozott szobakiadással. Közel harminc év vendégfogadás után 2014-ben, 65 évesen fejezte be. Elmondása szerint elsősorban férje betegsége miatt volt kénytelen abbahagyni. Unokája is

férjhez ment, és a fiatalok szintén a szülői-nagyszülői házban kezdtek külön életet, ami jelentősen szűkítette a vendégfogadásra felhasználható lakóteret: „Szinte már kellett így az egész ház. [...] Meg elég is volt már belőle” – fűzte hozzá.

Összegzés

A hatvanas évektől a rendszerváltásig a tömegturizmus által érintett Balaton-parti településeken a nyári szobakiadás volt a lakosság egyik leggyakoribb jövedelemkiegészítő tevékenysége. Szállodai férőhelyek hiányában a magánszemélyek szálláshelyei iránt mutakozó tartós kereslet sokak számára tette lehetővé, hogy komolyabb anyagi befektetés és szaktudás nélkül is bekapcsolódhassanak a második gazdaságba, illetve hogy a szobakiadás is egyike legyen azoknak a magán-tevékenységeknek (mezőgazdasági kistermelés, nyaralótakarítás, kertgondozás, kisipari szolgáltatások stb.), amelyekből bevételeik lehetnek.

A főállásuk mellett vállalt többletmunkát interjúalanyaim – szobakiadással eltöltött éveikre visszaemlékező balatonfüredi és tihanyi lakosok – nem tekintették önkiszákmányolásnak. A pluszjövedelem, amely lehetővé tette, hogy kiegészítsék munkaviszonyukból származó és életszínvonaluk megőrzéséhez vagy növeléséhez kevésnek tartott keresetüket, bőven megérte az áldozatot, a vendégfogadásba fektetett sok munkát, a szabadidejükről való lemondást és a lakásuk megosztásával járó kényelmetlenséget. A munkát középpontba állító életvitelt legtöbbször helyesnek tartották, mivel az a könnyebb „boldogulást”, az „előbbre jutást” segítette elő.

A szobakiadás ugyanakkor különleges tapasztalatszerzés és élményforrás is volt egyben. A szállásadás menedzselése során hasznos „vállalkozói” ismeretekre tehettek szert, bár rendszerváltás utáni vállalkozói készségként kevesen tudták ezeket alkalmazni. Kitanulhatták a sikeres vendégszerzés-vendégfogadás fortélyait, és tapasztalatot szerezhettek a túlzottnak ítélt állami felügyelettel és elvonással szembeni védekezési (elrejtőzési-kijátszói) technikákról. Fontos hozadéka volt továbbá, hogy a ma-

gánszállásokra jellemző személyesebb, közvetlenebb vendég-vendéglátó kapcsolat révén a szállásadóknak nagyobb rálátása nyílt a „nagyvilágra”. A szállás jellegéből és a „magyaros vendégfogadásra” alapozott szállásadói szerepfelfogásból adódóan szinte elkerülhetetlen volt a háziak és a vendégek gyakori érintkezése, ismerkedése, barátkozása. A Kádár-kori korlátozott nyilvánosság keretei között már az ország más területeiről érkező belföldi vendégekkel való találkozás is új ismereteket, értesüléseket, élményeket jelenthetett. Még inkább ez volt a helyzet a külföldi szállóvendégek esetében. A más gazdasági-társadalmi-kulturális környezetben élőkkel kialakuló kapcsolatok – akár „baráti szocialista”, akár „nyugati tőkés” országokból jöttek is – lehetővé tették, hogy szélesebb perspektívából, több oldalról megközelítve tudják érzékelni és értelmezni a világot.